

CES

CENTRUM EKONOMICKÝCH STUDIÍ VŠEM

6

ISSN 1801-1578

vydání 06 / ročník 2008 / 31.3.2008

Bulletin CES VŠEM

V TOMTO VYDÁNÍ

Index důvěry investorů

Michal Beneš: Příspěvek prezentuje výsledky průzkumu firmy A. T. Kearney, který představuje globální výhled vývoje přímých zahraničních investic. Vedle souhrnného pořadí zemí podle indexu jsou zmíněny nejvýznamnější trendy investičních toků a související problémy globálního ekonomického rozvoje. Podrobněji jsou sledovány charakteristiky vývoje investic v regionálním členění. (strana 1)

Vývoj české a slovenské ekonomiky 15 let po rozdělení

Růžena Vintrová: Příspěvek analyzuje dlouhodobou vzájemnou pozici české a slovenské ekonomiky. Hodnocen je vliv rozdílné výchozí ekonomické úrovně i přizpůsobování hospodářských politik na rychlost ekonomické konvergence po zahájení transformace. Specifická pozornost je věnována nákladové konkurenceschopnosti obou zemí a společným hospodářsko-politickým výzvám po vstupu do EU. (strana 5)

Konference na podporu rozvoje inovací

Jiří Lexa: Informace o konferencích na podporu inovací v ČR. První část zahrnuje aktivity platformy Innovation Thursday pro setkávání a sdílení informací a zkušeností v inovačním podnikání. Druhá část se věnuje akci UK Innovation Partnership, kde bylo představeno britské inovační prostředí a možnosti sdílení zkušeností mezi britskými a tuzemskými inovačními a zprostředkujícími subjekty. (strana 9)

Index důvěry investorů

Konzultantská firma A. T. Kearney před nedávnem publikovala nové vydání Indexu důvěry investorů s názvem *Nové starosti v nejistém světě*. Odráží se v něm současná nejistota spojená s vývojem světové ekonomiky, kdy se stále více stupňují obavy z recese americké ekonomiky, které by se mohly výrazněji promítnout také ve zbytku světa. Velmi často užívaným slovem v letošní edici je také *udržitelnost*, především ve významu environmentální udržitelnosti. Hrozby změny klimatu spolu s vyčerpávajícími se zdroji zejména energetických surovin představují v současnosti největší výzvy pro světové firmy. Z teritoriálního hlediska je významným trendem masivní nástup nových rozvíjejících se trhů Asie a Středního východu. Zároveň roste význam kapitálu právě z rozvíjejících se zemí.

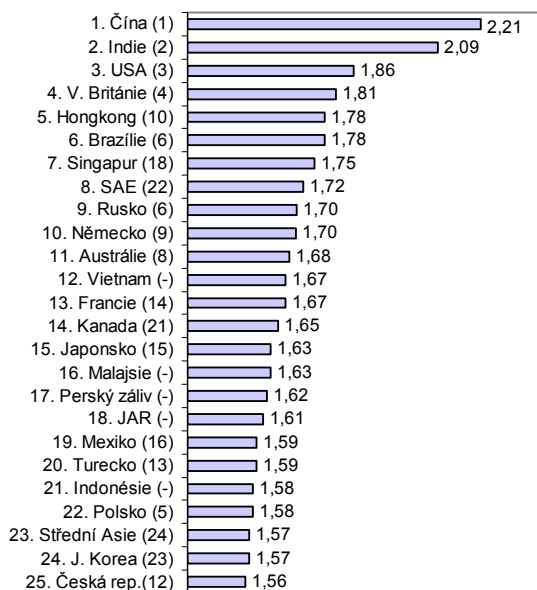
1. Pořadí zemí podle indexu důvěry investorů

Oproti např. indexu (potenciálu) přílivu přímých zahraničních investic (PZI), který publikuje UNCTAD a který vychází z tvrdých dat, Index důvěry investorů je výsledkem průzkumu mezi **představiteli největších světových korporací**. Jeho výsledky je tak nutné interpretovat jako aktuální výhled z pohledu klíčových osob ovlivňujících globální toky PZI.¹ Výsledky prezentovaného Indexu důvěry investorů pro rok 2007 (viz obrázek 1) vycházejí z **průzkumu** provedeného v červenci a srpnu téhož roku. I přes již zmíněnou nejistotu spojenou s aktuálním výhledem světové ekonomiky jde o období pokračujícího nárůstu globálních toků PZI, které by měly podle posledních odhadů UNCTAD dosáhnout za rok 2007 historického rekordu 1,5 triliónu USD, čímž by překonaly dosavadní rekord 1,4 triliónu USD v roce 2000. Značný nárůst je zejména důsledkem masivních investic do dvou nejlidnatějších ekonomik světa: Číny a Indie, které podobně jako v minulém vydání vévodí Indexu důvěry investorů, což naznačuje pokračování tohoto trendu i v následujících letech. Důvěru investorů neztrácejí ani Velká Británie a USA, které si udržely třetí, resp. čtvrtou pozici. Na dalších místech ale došlo k mnohdy výraznějším změnám.

Charakteristický je zejména razantní nástup **asijských zemí**. Kromě již tradičních destinací investorů, kterými jsou Hongkong a Singapur, jež rovněž zaznamenaly růst obliby, se do žebříčku dostaly další tři země z oblasti jihovýchodní Asie. Zatímco v případě Malajsie a Indonésie lze hovořit o určitém návratu mezi preferované státy, kam již před asijskou finanční krizí patřily, Vietnam se objevuje jako úplně nový cíl globálních PZI. Mezi hlavní příčiny růstu jeho obliby patří zejména čerstvý vstup do Světové obchodní organizace, stabilní politické prostředí, dvě desetiletí ekonomických reforem a blízkost dynamicky se rozvíjející Číny. Další úspěšnou skupinu zemí v porovnání s předchozím vydáním indexu tvoří státy z oblasti **Perského zálivu**. Značné pozornosti investorů se dostává zejména Spojeným arabským emirátům (SAE), avšak investice by měly směřovat také do dalších zemí této oblasti, např. Kataru nebo Bahrajnu. Za jejich vzestupem stojí zejména rostoucí bohatství, populační růst a snaha místních vládců o diverzifikaci ekonomických aktivit. Velké důvěry se dostalo také **surovinově bohatým zemím**. Proto si v očích investorů nadále dobře vedou destinace jako Rusko či Brazílie, větší oblibu má také Kanada a do žebříčku se jako jediný reprezentant afrického světadílu dostala i Jihoafrická republika (JAR).

¹ Více informací k metodologii konstrukce indexu a respondentům šetření viz A. T. Kearney: *New Concerns in an Uncertain World – The 2007 A. T. Kearney Foreign Direct Investment Confidence Index*. Vienna (Virginia), A. T. Kearney 2008.

Obrázek 1: Pořadí a hodnoty Indexu důvěry investorů (2007)

Poznámka: Číslo v závorce – pořadí v roce 2005. Pramen: A. T. Kearney (2008), s. 2.

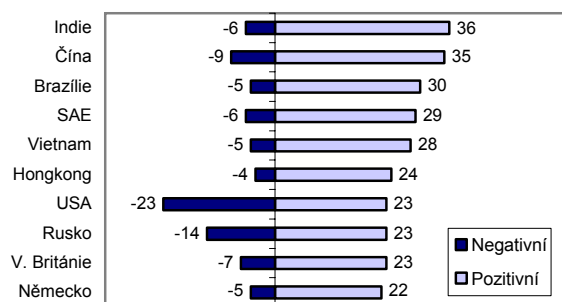
Pokles důvěry investorů je naopak patrný především u **nových členských zemí** Evropské unie (EU), kdy mezi nejlepšími 25 zeměmi se udrželo pouze Polsko a Česká republika. Setrvale klesající zájem je také o jihoevropské země. Zejména Španělsko, které po svém vstupu do EU na sklonku 80. let patřilo k nevyznamenějším cílům PZI, ztratilo svoji atraktivitu. Je však nutné upozornit na fakt, že existují mnohdy významné rozdíly ve vnímání atraktivnosti jednotlivých světových oblastí podle původu investorů. Typické je to zejména pro investory z původní EU-15, v jejichž očích zůstávají nové členské země nadále velmi atraktivní, jejich velkou důvěru mají ale i další východoevropské ekonomiky, např. Ukrajina.

Právě Ukrajina spolu s nejnovějšími členy EU – Rumunskem a Bulharskem – a některými postsovětskými státy jako nízkonákladovými ekonomikami stojí za poklesem zájmu o středoevropské země, a tedy i **Českou republiku**. Ta zaznamenala výrazný pokles v žebříčku Indexu důvěry investorů, kdy spadla z 12. na 25. příčku. Mezi evropskými investory ale nadále zůstává poměrně vysoko hodnocenou, kdy jí patří 13. pozice. Spolu se Slovenskem je stále významnou destinací investorů z automobilového průmyslu. Těší se ale také zájmu investic z oblasti high-tech, kde dosud získávala pouze především investice do montážních továren. Investice do znalostních aktivit v podobě center sdílených služeb nebo aktivit výzkumu a vývoje (VaV), které reprezentují Infosys, Hewlett-Packard, Microsoft, Procter & Gamble nebo Ingersoll-Rand, ale naznačují možnou změnu tohoto trendu. Celkově je však nutné poznamenat, že v letošním vydání Indexu důvěry investorů není ČR věnováno příliš pozornosti.

Zajímavým měřítkem **sentimentu investorů** vůči vybraným zemím je souběžné srovnání změn ve výhledu těchto zemí v očích investorů ve srovnání s předchozím rokem (viz obrázek 2). Potvrzuje se zde příklon k asijským ekonomikám, jejichž výhled je vnímán pozitivněji velkou částí investorů. Naopak v hodnocení ekonomiky USA jsou investoři rozpolcení – necelá čtvrtina jich zlepšila svůj výhled pro případné investice do této země, avšak stejná část zhoršila. Plně se tak ukazuje nejistota spojená s vývojem americké ekonomiky. Nejistí jsou

investoři, i pokud jde o výhled ruské ekonomiky, v čemž se zračí zejména některé kontroverzní politické události a s tím spojená nejistota kolem osoby nového ruského prezidenta.

Obrázek 2: Změny výhledu investorů pro dané ekonomiky (v %)

Pramen: A. T. Kearney (2008), s. 6.

2. Nejvýznamnější trendy a problémy

Kromě již zmiňovaného přesunu zájmu globálních investorů směrem k zemím jihovýchodní Asie a Perského zálivu, lze určité změny vysledovat také na straně zdrojů těchto PZI. Lze hovořit o tom, že investoři z rozvinutých zemí při provádění svých investičních strategií stále častěji čelí **konkurentům z rozvíjejících se ekonomik**. Přestože se dnes rozvíjející se ekonomiky podílejí pouhými 15 % na světových odlivech PZI, tempo růstu tohoto podílu je v posledních letech značné. Platí to zejména pro rozvíjející se asijské země, jejichž podíl vzrostl ze 4 % v roce 2003 na 9 % v roce 2006. Dá se přitom očekávat další růst. Souvisí to s prohlubujícími se globálními makroekonomickými nerovnováhami, které se promítají do velkých deficitů běžných účtů platebních bilancí některých vyspělých zemí (především USA). Naproti tomu stojí rozvíjející se ekonomiky, které kumulují obrovské přebytky (jde zejména o Čínu a producenty ropy a zemního plynu). To vede ke kumulaci měnových rezerv právě těmito zeměmi. Za posledních deset let tak došlo k nárůstu podílu rozvíjejících se zemí na držbě světových měnových rezerv z 50 na 70 %.

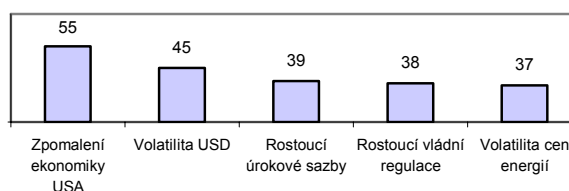
Často se proto hovoří o Číně a jejích gigantických dolarových rezervách, které se jí hromadí z důvodů udržování fixního měnového kurzu. Právě Čína je příkladem země, která začala využívat nahromaděné devizy k investicím prostřednictvím tzv. **suverénních fondů**. Ty se začínají stávat jedním z nových fenoménů dnešní světové ekonomiky. Přestože již v 70. letech minulého století byly středem pozornosti tzv. petrodolary, které byly zpátky reinvestovány na trzích vyspělých zemí, v současnosti jde o mnohem koncentrovanější investice, za nimiž stojí přímo dané vlády, a které jimi často sledují i geopolitické cíle. Charakteristické je to např. pro Čínu, jejíž aktivity jsou viditelné především v Africe, kde začíná získávat významný vliv. V mnoha vyspělých zemích se však suverénní fondy Číny a bohatých zemí Středního východu střetávají s protekcionismem, který jim zabraňuje získat podíl v některých firmách strategického charakteru. Autoři studie A. T. Kearney zdůrazňují jeden zajímavý aspekt týkající se rozdílného původu zahraničních investic z Číny a Indie, který odráží zásadní rozdíly v organizaci těchto dvou ekonomik. Zatímco v případě Číny slouží jako nástroj realizace PZI často státní fondy, Indie investuje do zahraničí prostřednictvím soukromých firem. Avšak také čínské firmy začínají být stále více aktivní přes své PZI, kdy se orientují zejména na okolní státy – Vietnam a Kambodžu.

Kromě státních suverénních fondů se jako konkurence tradičních PZI objevují také **hedgeové fondy** a tzv. **private equity**. Právě ten je respondenty průzkumu vnímán jako největší

konkurence PZI. Jeho rozvoj byl v posledních letech tažen zejména snadným přístupem ke kapitálu. S aktuálními rostoucími obtížemi finančních institucí a tím i obtížnějším přístupem k dluhovému financování se ale očekává pokles zájmu o tento typ kanálu investic právě ve prospěch suverénních fondů. Z dlouhodobého hlediska však nelze vyloučit pokračování trendu růstu významu private equity na úkor tradičních PZI.

Nejistota, která ovládla světové finanční trhy po začátku krize na americkém hypotečním trhu a která se v současnosti promítá do obav z recese americké ekonomiky, je také nejčastěji zmiňovaným faktorem jenž berou investoři v potaz (viz obrázek 3). S vývojem americké ekonomiky souvisí také volatilita USD, která zvyšuje měnové riziko zahraničních investorů. Obavy z prudkého oslabení dolaru se navíc v poslední době stávají skutečností. Akutní problémy americké ekonomiky tak částečně zastínily další významné problémy dlouhodobějšího charakteru, kam patří zejména rostoucí ceny energií (a surovin obecně), které se promítají do inflačních tlaků a tím také rostoucích úrokových sazeb.

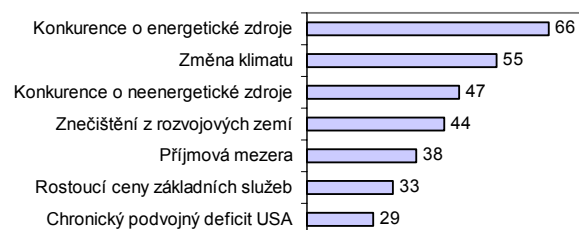
Obrázek 3: Nejvýznamnější faktory ovlivňující v současnosti rozhodování globálních investorů (v %)

Pramen: A. T. Kearney (2008), s. 3.

Velkým tématem se stává **udržitelnost** současného globálního ekonomického řádu a obavy z jeho narušení. Udržitelnost je zde chápána jako multidimenzionální pojem zahrnující nejenom ekonomickou a politickou rovinu, ale také sociální a environmentální. Dosažení této komplexní udržitelnosti závisí na dosažení udržitelnosti všech dílčích složek, neboť je mezi nimi patrná silná komplementarita. Odráží se to v odpovědích respondentů v rámci šetření důvěry investorů, které zahrnují velmi širokou škálu témat (viz obrázek 4). Jako nejzávažnější se jeví především oblast životního prostředí.

Obrázek 4: Nejvýznamnější výzvy pro udržení globálního ekonomického řádu v následujících 20 letech (v %)

Pramen: A. T. Kearney (2008), s. 11.

Zajímavé je, že jsou to právě lidé z byznysu, jejichž primárním cílem je soustředit se na ekonomické cíle, kteří vnímají palčivost environmentálních témat. Ukazuje se tak, že již dávno neplatí teze o akademičnosti tematiky životního prostředí, neboť globální problémy s ním spojené již mají potenciál zasáhnout do samotného fungování firem. Platí to především o vyčerpávajících se energetických zdrojích, jež mají svůj odraz v trvale rostoucích cenách ropy. Firmy se snaží na výzvy **environmentální udržitelnosti** zavčas zareagovat. 53 % investorů investuje do ekologicky a energeticky úsporných produktů, procesů a technologií, a to i navzdory dosud poměrně nízké návratnosti takových investic.

Velký význam má značný tlak veřejnosti, kdy spotřebitelé stále častěji vyžadují ekologicky přátelská řešení. Tomuto tlaku se snaží firmy vyhovět kromě jiného přijetím formálních kodexů trvale udržitelného rozvoje, jež se projevují pozitivně v očích veřejnosti. Část investorů také přiznává, že se snaží podporovat boj za environmentální udržitelnost v rámci rozličných sdružení na bázi odvětví či oborů. Cílem je vytvoření určitých společných standardů v této oblasti. Příkladem je norma ISO-14001 pro ekologicky uvědomělé řízení firem. Mění se také kritéria výběru dodavatelů, kdy se začíná brát v úvahu také to, jak tyto dodavatele uplatňují zásady udržitelnosti. Pozitivně lze hodnotit fakt, že se tématu environmentální udržitelnosti začíná dostávat pozornosti také u firem z rozvíjejících se zemí. Jejich dynamický rozvoj je dosud provázen výraznými škodami na životním prostředí. Firmy z těchto zemí jsou ale stále častěji nuceny podřídit se standardům vyspělých zemí, které ekologické standardy využívají jako formu protekcionismu.

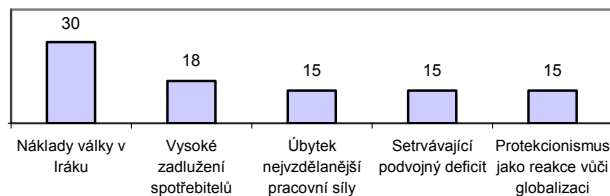
3. Pohled na jednotlivé světové regiony

Podstatná část studie A. T. Kearney je věnována detailnějšímu pohledu na jednotlivé světové regiony, v rámci nichž je pozornost věnována klíčovým zemím.

Americký kontinent

Dominantním ekonomickým hráčem nejenom v rámci amerického kontinentu jsou USA. Jak již bylo zmíněno, **obavy z dalšího vývoje** jejich ekonomiky se v současnosti promítají do celkového investičního klimatu, který mezi globálními investory vládne. Rozhodování o lokalizaci PZI ale představuje velmi komplexní proces, v němž jsou zvažovány spíše střednědobé a dlouhodobé faktory, mezi nimiž aktuální krize na hypotečním trhu nefiguruje. Za největší riziko investorů pokládají náklady války v Iráku (viz obrázek 5). S tím úzce souvisí také chronický podvojný deficit americké ekonomiky, jehož léčba se stěžována právě vysokými náklady na vojenské operace americké armády. Hypoteční krize je spojena s vysokým zadlužením amerických domácností, které limituje další expanzi ekonomiky, neboť již díky zkušenostem s touto krizí nelze očekávat další růst zadluženosti, což může v následujících letech limitovat domácí poptávku v ekonomice USA.

Obrázek 5: Hlavní rizika pro zdraví ekonomiky USA

Pramen: A. T. Kearney (2008), s. 3.

Jako poměrně překvapivě zjištěno se jeví očekávaný úbytek nejvdělanější pracovní síly. USA byly dlouhá desetiletí velmi úspěšné v lákání talentů z celého světa. Úspěšný rozvoj některých asijských zemí, ale také větší aktivita EU v oblasti získávání perspektivních lidských zdrojů snižují **potenciál USA** v získávání talentů. Nepříznivě zde působí také větší administrativní bariéry pro studenty a pracovníky z některých zemí a v neposlední řadě i pokles obliby USA ve světě a tím i jejich nižší atraktivita. Z aktuálních faktorů vedoucích ke snížení PZI do USA jsou kromě obav z oslabení ekonomiky a vývoje dolaru zmiňovány také nejistota kolem prezidentských voleb, rostoucí regulace VaV a jako vůbec nejvýznamnější dostupnost jiných atraktivních lokalit pro směřování PZI. Dlouhodobými komparativními výhodami USA jsou pro investory stabilní makroekonomické prostředí, rozsáhlý spotřebitelský trh, robustní ekonomický růst, pří-

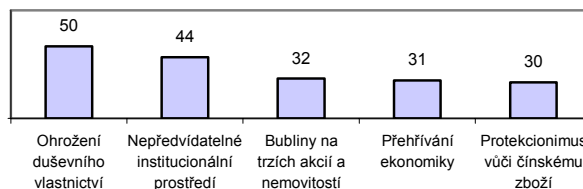
stup ke špičkovému VaV a relativně příznivé regulační prostředí. V krátkodobém horizontu může pozitivně pro příliv PZI působit také slabý dolar, díky němuž budou tyto investice levnější. Často diskutovanou otázkou ale je, jak budou někteří potenciální investoři v USA vítáni s ohledem na strategičnost některých odvětví nebo firem a s tím spojenou proklamovanou bezpečnost. Toto konstatování ale platí do značné míry také pro Evropu.

Prosperita ekonomiky USA výrazně ovlivňuje vývoj zejména okolních zemí: **Mexika a Kanady**. Obě tyto ekonomiky těží z boomu na komoditních trzích, který tak v jejich případě vyrovnává rizika oslabující ekonomiky USA. V případě Kanady navíc investoři očekávají další rozvoj energetického sektoru, kdy se např. počítá s výraznějším využitím tzv. ropných písků jako zdrojů této komodity. Mexiko se s rozvojem Severoamerické zóny volného obchodu (NAFTA) stává stále více napojené na USA, očekává se další integrace mexického zpracovatelského průmyslu do produkčních řetězců amerických korporací. V případě dalších zemí Latinské Ameriky visí největší otazník nad dalším šířením vlny populismu, která kromě Venezuely a Bolívie začíná zachvacovat i jiné země, což samozřejmě odrazuje zahraniční investory. Pozitivnímu výhledu se těší Brazílie se silným primárním sektorem a pokročilostí v oblasti biopaliv, a také Chile. Pro další rozvoj kontinentu bude podstatný další vývoj kolem plánované celoamerické zóny volného obchodu, resp. pokračování negociací v rámci WTO.

Asie a Pacifik

Asie prochází velmi úspěšným obdobím, kdy se oproti dřívějším desetiletím daří zejména gigantům: Číně a Indii. **Čína** je již dlouhou dobu zemí s největší důvěrou investorů. Rychle rostoucí ekonomika s dostatkem levné pracovní síly, lepší se infrastrukturou a rozšiřující se střední třídou představuje oblíbený cíl PZI. Existují ale i mnohá rizika, která by mohla současný pozitivní vývoj poněkud zkomplikovat (viz obrázek 6).

Obrázek 6: Rizika pro investice do Číny v následujících pěti letech

Pramen: A. T. Kearney (2008), s. 5.

Za největší riziko jsou považovány dlouhodobé slabiny čínského institucionálního prostředí, které je charakteristické nízkou mírou předvídatelnosti a slabou vynutitelností práva. Týká se to zejména práv duševního vlastnictví. Jako stále větší riziko se začíná jevit přehřívání čínské ekonomiky projevující se jednak rostoucí inflací, ale také možnými bublinami na trzích akcií a nemovitostí. Tendence k protekcionismu, která se začíná projevovat v USA a Evropě, by čínskou ekonomiku, jejíž expanze je spojena s exportní výkonností, také mohla dosti silně omezit. Pozitivně pro PZI lze vnímat pokračující liberalizaci čínské ekonomiky, např. ve finančním sektoru, což souvisí se závazky Číny vůči WTO. Značná část investic do Číny plyne skrze její specifickou součást – **Hongkong**. Čína v posledních letech zjednodušuje přístup firem operujících právě z Hongkongu. To nahrává zejména investorům z oblasti finančního sektoru. Hongkong se tak stává stále významnějším globálním finančním centrem. Kromě toho posiluje svoje VaV aktivity a láká investory do odvětví lehkého strojírenství s vysokou znalostní a tech-

nologickou náročností. Vytváří se tak zde příležitost pro dělbu práce napříč kompletním hodnotovým řetězcem, což by ještě dále upevnilo pozici Číny a celého regionu.

Pokračování zájmu mezi globálními investory se očekává také u **Indie**. K rozvoji by mělo dojít ve všech sektorech, zvláště v síťových odvětvích, neboť Indie potřebuje rozsáhlé investice do infrastruktury, jež je považována za jednu z největších bariér jejího dalšího rozvoje spolu s nízkou flexibilitou pracovního trhu a politickou nechutí k privatizaci a liberalizaci v některých odvětvích. Naopak kvalifikovaná pracovní síla v městských oblastech nahrává dalšímu rozvoji znalostních aktivit jak v oblasti VaV, tak i strategických služeb. Ve velkých indických městech se očekává také realitní boom. Orientace na znalostní aktivity je patrná také v **Singapuru**. Tato země je velmi pozitivně nakloněna zahraničním investořům, má obecně příznivé podnikatelské prostředí a velmi dobře vynutitelná práva duševního vlastnictví. Snaží se také výrazněji podporovat VaV a související odvětví s vysokou technologickou a znalostní náročností, např. farmacie a biomedicínu. Singapur využívá strategickou polohu a podporuje rozvoj finančního sektoru, logistiky a strategických služeb pro podniky, stejně jako příchod holdingových firem.

V případě **Vietnamu** se očekává zájem investorů především z těžkého strojírenství, nefinančních služeb, telekomunikací a síťových odvětví. Vietnam by se časem měl zařadit po bok Malajsie, Thajska či Indonésie jako ekonomik s dostatkem levné pracovní síly a kvalitní infrastrukturou pro exportní odvětví. V diametrálně odlišné situaci jsou **Japonsko** a **Jižní Korea**. V Japonsku vidí investoři největší potenciál v odvětvích, která budou těžit ze stárnoucího obyvatelstva (např. zdravotnictví, farmacie, služby pro starší osoby) Jižní Korea by měla v následujících letech těžit z ratifikace dohody o volném obchodu s USA. Postsovětské středoaasijské země se těší zájmu o své nerostné bohatství. Z boomu komoditních trhů by měla těžit také Austrálie.

Evropa

Přestože Evropa jako celek zaostává v tempech ekonomického růstu za jinými regiony, nadále zůstává oblíbenou destinací pro PZI. Nejsou to přitom jen rychle rostoucí nové členské země EU, kam tyto investice plynou. Trvalému zájmu investorů se těší také země původní **EU-15**. Velká Británie je oblíbenou destinací investorů ze sektoru služeb, kdy těží především z rozvoje Londýna jako světového finančního centra v důsledku vyšší regulace finančních trhů v USA (např. Sarbanes-Oxley Act). Dobré vyhlídky mají také další velké země EU: Německo a Francie. Jejich úspěch ale bude záviset na tom, jak se v těchto zemích podaří prosadit některé nutné reformy. Naopak nepřilíší pozitivní výhled mají země jižního křídla EU.

Smíšené je hodnocení vyhlídek **nových členských zemí** EU, kdy na jedné straně stojí zejména visegrádské a pobaltské země, na druhé potom Bulharsko a Rumunsko. Zatímco v první skupině země bude důležité, jak se jim bude dařit rozvíjet technologicky a znalostně náročnější aktivity, případně pokračovat v reformním tažení, balkánské země by měly těžit z výhody levné, ale přitom kvalifikované pracovní síly. Kontroverzní je výhled Ruska, Ukrajiny a Turecka. Přestože jde o velmi perspektivní trhy, nejistoty spojené s jejich dalším politickým vývojem vytvářejí bariéry masivnějšího přílivu PZI.

Střední východ

Velmi atraktivní oblastí pro PZI se stávají bohaté státy v oblasti **Perského zálivu**. Zajímavostí je, že investoři nevidí

jako hlavní výhodu těchto trhů zásoby energetických surovin. Výhodami jsou především růst bohatství a populace. Naopak riziky zůstávají pokračující konflikt v Iráku, otazníky kolem možné války v Íránu, teroristické hrozby, etnické konflikty a jistá nevraživost vůči euroatlantické civilizaci, která je však obdobná situaci na druhé straně. Mnozí investoři zejména z USA jsou tak pod tlakem domácí veřejnosti, která sleduje, jak se angažují v těchto zemích. Největší rozmach PZI lze zaznamenat ve Spojených arabských emirátech a dalších spíše menších zemích v této oblasti. Kromě investic do finančního sektoru se očekává také rozvoj některých odvětví těžkého zpracovatelského průmyslu (např. chemie). Boom by měl rovněž nastat v rozvoji infrastruktury a utilit a také na reálním trhu.

Afrika

Nejchudší světadíle nadále zůstává **na okraji zájmu** globálních investorů. Přestože lze zaznamenat rychlá tempa růstu PZI do Afriky, celý tento kontinent získává PZI v hodnotě o něco menší než maličký Hongkong. Podle investorů jsou největšími problémy Afriky politická nestabilita, nedostatečná veřejná infrastruktura, nízká úroveň vzdělanosti, slabá IT infrastruktura a nadměrná byrokracie. Právě její odstranění spolu s rozvojem projektů spolupráce veřejného a soukromého sektoru a finančních a daňových pobídek by mohly změnit negativní vztah investorů k Africe. V rámci ní ale lze nalézt některé ekonomiky, o které je mezi investory zájem. Jde především o JAR a některé surovinově bohaté země (např. Nigérie). Pozitivní výhled mají země Maghrebu (zejména Egypt), pokud budou pokračovat v započatých reformách a podaří se jim udržet politickou stabilitu.

Závěr

Poslední vydání Indexu důvěry investorů A. T. Kearney zdůrazňuje trendy, které jsou ve světové ekonomice stále více patrné. Jde především o rostoucí význam **rozvíjejících se zemí** jak na straně cílových destinací PZI, tak i jejich zdrojů. Přestože je dominantní postavení USA, EU a dalších vyspělých zemí nadále evidentní, pokračování zmíněných trendů povede k oslabení jejich role. Pohyb PZI odráží proměny celé světové ekonomiky, v rámci níž posiluje postavení zejména asijského makroregionu, který oproti Evropě nebo USA dosahuje výrazného populačního růstu, a tedy i růstu významu tamních trhů. S jejich růstem expandují také místní firmy, jež jsou stále častěji schopny investic do zahraničí.

Pro další vývoj světové ekonomiky bude klíčové, jak se jí podaří vyrovnat se s největšími výzvami, kam patří zejména některá ekologická témata. Šetření mezi investory ukazuje nejenom na jejich rostoucí povědomí o **environmentální udržitelnosti**, ale také na snahu nejvýznamnějších světových firem k této udržitelnosti přispět. Nemusí přitom jít o čistý altruismus ze strany firem. Investice do tzv. čistých technologií mohou představovat výraznou konkurenční výhodu ve světě, který se stává více nakloněný ekologii.

Pro **ČR** nastává nové období, kdy již nebude patřit mezi nejoblíbenější cíle PZI, neboť většímu zájmu investorů, kteří dříve investovali v ČR nebo dalších visegrádských zemích, se budou těšit země dále na východ či jihovýchod. To ale neznamená, že by do ČR neměly plynout žádné PZI. Z ČR se stává standardní ekonomika EU, v rámci níž dochází k masivním tokům investic, které ale mají spíše jiný charakter. Bude záviset na celé řadě faktorů (kvantita a kvalita lidského kapitálu, výzkumná základna, úroveň infrastruktury, nabídka dodavatelů atd.), jež ovlivní úspěšnost ČR při lákání PZI v konkurenci dalších zemí EU.

Vývoj české a slovenské ekonomiky 15 let po rozdělení

15 let samostatné existence České republiky a Slovenské republiky poskytuje příležitost k hodnocení jejich ekonomického vývoje a k analýze odlišností, vyplývajících jak z různé výchozí ekonomické úrovně, tak i z rozdílné hospodářské politiky po rozdělení společného státu. V příspěvku je sledována výchozí situace před rozdělením Československa a změna mezinárodní ekonomické pozice obou nástupnických zemí v posledních 15 letech. Proces konvergence obou ekonomik k vyspělým zemím byl výrazně ovlivněn prosazením těsnější integrace v širším evropském rámci po vstupu do EU. Jednotlivé faktory, ovlivňující ekonomický vývoj při přechodu od centrálně plánované ekonomiky k ekonomice tržní, prodělávaly bouřlivý vývoj. Kompletní zachycení jejich významu a váhy je obtížné. Pokusíme se poukázat alespoň na některé z nich.

1. Vyrovnávání ekonomické úrovně Slovenska v poválečném období

Rychlý vzestup slovenské ekonomiky byl charakteristickým rysem vývoje po 2. světové válce. Tempa ekonomického růstu dosahovala v první poválečné dekádě v ročním průměru dvoumístných hodnot a vysoce předstihovala jak růst v českých zemích, tak i v jiných státech a regionech v evropském i světovém měřítku. Vytvořený národní důchod (VND)¹ se na Slovensku v letech 1949 až 1989 zvýšil ve srovnatelném ocenění 11krát, zatímco v českých zemích vzrostl pouze 6krát. V průběhu let se průměrná roční tempa růstu VND zpomalovala z vysokých hodnot kolem 10 % na Slovensku a necelých 8 % v českých zemích v letech 1948 - 1960 na střední hodnoty kolem 5,5 %, resp. 4 % v dalších dvou dekádách, načež došlo k drastickému poklesu na pouhých 2,6 %, resp. 1,5 % v 80. letech.

Ekonomický vzestup Slovenska byl spojen s dynamickým populačním vývojem. Počet obyvatelstva se zvýšil z 3,4 mil. v roce 1948 až na 5,3 mil. osob v roce 1989, tj. o 53 %. V českých zemích byl růst počtu obyvatelstva mnohem pomalejší – došlo k vzestupu z 8,9 mil. osob na 10,4 mil., tj. o 16,5 %. Růst národního důchodu v propočtu na obyvatele se proto v obou částech státu lišil méně než růst celkového ekonomického výkonu. Za sledované období se tento ukazatel zvýšil na Slovensku 7,3krát a v českých zemích 5,3krát (viz tabulka 1).

Tabulka 1: VND českých zemí a Slovenska 1949-1989 (v % ze s.c.)

	1960/ 1948	1970/ 1960	1980/ 1970	1989/ 1980	1989/ 1948
České země					
ND celkem - index	245	148	148	115	614
- Ø roč. tempo	7,7	4,0	4,0	1,5	4,5
ND p.c. - index	225	146	140	114	527
- Ø roč. tempo	7,0	3,2	2,8	1,1	4,1
Slovensko					
ND celkem - index	311	172	166	126	1120
- Ø roč. tempo	9,9	5,6	5,2	2,6	6,1
ND p.c. - index	269	152	150	119	732
- Ø roč. tempo	8,6	3,5	3,5	1,5	5,0

Pramen: Vlastní propočty na základě Statistických ročenek FSÚ (1985) a FSÚ, ČSÚ a SŠÚ (1992).

¹ Ukazatel VND, používaný v období centrálního plánování, se lišil od dnes užívaného hrubého domácího produktu (HDP) tím, že zahrnoval pouze tzv. výrobní odvětví (tj. bez nevýrobních služeb) a byla z něho vyloučena amortizace fixního kapitálu.

Ve druhé polovině 20. století lze stěží nalézt paralelu tak rychle postupujícího přibližování ekonomické úrovně slabšího regionu k vyspělejšímu v rámci společného státu. Z výchozí ekonomické úrovně 60 % v relaci k českým zemím v roce 1948 se vytvořený národní důchod v propočtu na obyvatele zvýšil na 88 % v roce 1989 (viz tabulka 2).²

Tabulka 2: Poměr VND na obyvatele v českých zemích a na Slovensku 1948–1989 (v tis. Kčs, běžné ceny)¹⁾

	1948	1960	1970	1980	1989
České země	5,4	12,9	22,6	32,1	38,7
Slovensko	3,3	9,6	17,8	27,3	33,9
SR/ČR v %	61,0	74,0	79,0	85,0	88,0

Poznámka: ¹⁾ Bez rozpětí zahraničního obchodu. Pramen: Vlastní propočty na základě Statistických ročenek FSÚ, ČSÚ a SŠÚ z příslušných let a údajů národohospodářských bilancí.

Počátkem 90. let se v důsledku transformační krize a přechodu k tržní ekonomice relace ekonomické úrovně Slovenska k českým zemím výrazně snižovala. Pro rok 1992 lze kombinací údajů ze statistických ročenek FSÚ, ČSÚ a SŠÚ odhadnout HDP na obyvatele na Slovensku ve výši 58 tisíc Kčs a v České republice 77 tisíc Kčs. Těsně před rozdělením Československa dosahovala tedy ekonomická úroveň Slovenska třetí čtvrtin úrovně české.

Přesun z českých zemí, který se vztahoval především k novým investicím, byl jedním z hlavních zdrojů rychlého dohánění ekonomické úrovně na Slovensku. Fond osobní a společenské spotřeby zde dosahoval 86 - 88 % v relaci k vytvářenému národnímu důchodu (s výjimkou dekady 70. let, kdy činil 79 %). Existovaly proto jen omezené možnosti pro rozvojové investice z místních zdrojů. Rozsáhlá nová výstavba musela být z velké části financována centrálně. Díky přesunu měl fond akumulace³ na Slovensku výrazně větší podíl na užitém národním důchodu než v českých zemích. V průměru za roky 1949 až 1989 dosahoval 25 % (v českých zemích jen 18 %). Maximálních veličin dosahoval přesun v 1. polovině 50. let, kdy rychlá tempa ekonomického růstu v obou částech státu takovýto rozsah umožňovala (viz tabulka 3).⁴

Tabulka 3: Přesun zdrojů z českých zemí na Slovensko 1948-1989 (běžné ceny)

	1948- 1950	1951- 1960	1961- 1970	1971- 1980	1981- 1989	1948- 1989
V mld. Kčs	6,3	43,9	83,7	152,2	175,8	461,9
V % k VND						
ČR	3,6	4,1	5,3	5,4	5,5	5,2
SR	14,9	15,6	15,9	13,9	12,8	13,9

Pramen: Statistická ročenka České a Slovenské federativní republiky 1992 (FSÚ, ČSÚ a SŠÚ) a vlastní propočty.

V 80. letech již míra přesunu začala v české ekonomice přesahovat zde dosahovaná roční tempa růstu HDP,

² VND ukazuje na vyšší podíl Slovenska než HDP v důsledku vyššího podílu nevýrobních služeb a amortizace fixního kapitálu v českých zemích. Rozdíl v HDP na obyvatele mezi Slovenskem a českými zeměmi byl koncem 80. let asi o 3 až 4 procentní body vyšší než podle VND. Dalším zkrslujícími faktorem jsou plánované ceny nákladového typu, nerefluktující nižší produktivitu práce na Slovensku.

³ Nové investice do základních fondů po odečtení amortizace fungujících fondů plus přírůstek zásob, oběžných fondů a rezerv.

⁴ Přepočtení na relaci k HDP byl proveden podle let 1985-1991, kdy čs. statistika sledovala oba ukazatele současně.

takže spotřeba a investice prakticky stagnovaly. Tím lze zčásti vysvětlit i jednu z příčin větší frustrace obyvatelstva v českých zemích před listopadem 1989 než tomu bylo na Slovensku. Od roku 1948 do roku 1989 činil přesun zdrojů z českých zemí na Slovensko v průměru 5 % českého a 14 % slovenského VND, tj. v přepočtu na HDP analogicky 4 % a 11 % Metodika výpočtu přesunu se opírá o národohospodářské bilance (viz box 1).

Box 1 – Metodika výpočtu přesunu zdrojů

Metodika výpočtu přesunu a jeho statistické prameny jsou založeny na **využití národohospodářských bilancí**, které byly po roce 1989 plně odtajněny. Výchozími ukazateli byly vytvářeny a užitý národní důchod na území českých zemí a Slovenska. Základní údaje národohospodářských bilancí byly poprvé odtajněny v Historické statistické ročenice ČSSR z roku 1985, která obsahovala časové řady ukazatelů bilance společenského produktu a národního důchodu od roku 1948 do roku 1983 za hlavní složky tvorby i užití. Od roku 1984 byly stejné údaje uveřejňovány v běžných statistických ročenkách. Produkce zahraničního obchodu a saldo zahraničního obchodu byly sledovány pouze celostátně. Až do roku 1989 byly utajovány některé položky, nutné k rozkládání vztahů v zahraničním obchodě.

Na základě bilančních identit byl zjištěn přebytek vytvořeného národního důchodu nad užitým v českých zemích, který byl využíván ke krytí schodku na Slovensku. Přesun byl vyčíslen jako rozdíl VND v příslušné republice a součtu tam užitého národního důchodu na spotřebu a akumulaci, ztrát a podílů na celostátním saldu zahraničního obchodu. Výsledný přesun měl na Slovensku vždy záporné znaménko, v České republice znaménko kladné.

Vyrovňována byla pouze celostátní bilance, takže v rozdílech mezi VND a jeho užitím v obou částech státu mohou být skryté statistické diskrpance. Propočty za jednotlivé roky lze chápat pouze jako hrubou orientaci s tím, že bilanční odchylky se v delší časové řadě částečně vyrovnávají.⁵

V mezinárodním měřítku šlo o rozsáhlé přerozdělování zdrojů, srovnáme-li jej s existujícími přesuny strukturálních a jiných fondů v rámci EU, které v dlouhodobém průměru představují v dohánějících zemích příliv kolem 2 % HDP. Zátěž české ekonomiky plynoucí z přerozdělování byla zhruba stejná, jakou v současnosti pociťují staré spolkové země Německa, přispívající na rozvoj nových spolkových zemí rovněž 4 % HDP.⁶ Vzhledem k rozdílné ekonomické síle obou částí Německa však tento příliv představuje pro nové spolkové země pětinu až čtvrtinu jejich HDP.

Autarkický vývoj v rámci východního bloku měl své důsledky v deformacích výrobní struktury. Rozsáhlá nová výstavba na zelené louce vedla k rozvoji gigantických podniků profilujících se odvětví (hutnictví, zbrojařského průmyslu) při zaostávání rozvoje malých a středních podniků a opožďování modernizace výroby v odvětvích ostatních. Přechod k tržní ekonomice v 90. letech plně odhalil rizika tohoto jednostranného rozvoje výrobní struktury.

2. Transformace ekonomiky a konvergence k zemím EU

Přechod k tržní ekonomice

Přechod k tržní ekonomice byl spojen s transformační krizí, která československou ekonomiku postihla zvláště silně vzhledem k velké váze těžkého průmyslu, vázaného na odbyv v zemích východního bloku. Získání konkuren-

ceschopnosti na západních trzích vyžadovalo výrazné snížení cen a mezd v relaci k zahraničí. Toho bylo docíleno razantní devalvací československé koruny v průběhu roku 1990 a prudkým snížením reálných mezd.

Na Slovensku, kde byly nově vybudovány velké giganty těžkého průmyslu a kde existovala silná zbrojní výroba, měl rozpad východních trhů ještě těžší následky. Přerozdělování zdrojů uvnitř státu přitom v tržních podmínkách měnilo svou formu a silně sláblo. Direktivní nástroje přerozdělování zcela odpadly. Slovenské komerční banky si musely relativně více půjčovat z centrálních zdrojů, neboť míra úspor na Slovensku byla mnohem nižší než v českých zemích.

Odlíšné podmínky si vynucovaly i **přizpůsobení hospodářských politik**. Slovenská ekonomika měla nižší produktivitu práce, nižší míru zaměstnanosti i ekonomické aktivity, jakož i nižší podíl obyvatelstva v produktivním věku. Navíc ztratila přesun z českých zemí. Z těchto důvodů si zde přechod k tržnímu hospodářství vynutil větší uskrovnění ve mzdách a větší oslabení měny než v ekonomice české. Za společného státu byly mzdy téměř vyrovnané. V roce 1992 činila průměrná měsíční mzda na Slovensku 4 519 Kčs a v České republice 4 667 Kčs. V roce 2006 činila na Slovensku 504 eur a v ČR 713 eur (v kurzovém přepočtu). Rozdíl ve mzdách se tak zvýšil ze 3 % na téměř 30 % v neprospekch Slovenska. Až do roku 2005 nedosáhly reálné mzdy na Slovensku předtransformační úrovně, zatímco české mzdy ji překonaly již mezi roky 1996-1997.

Devalvace slovenské koruny vůči koruně české o 10 % byla provedena hned po skončení měnové unie v únoru 1993. V dalších letech následovalo znehodnocení až na 72-80 CZK za 100 SKK. Snížení relativních pracovních nákladů vůči zahraničí v důsledku devalvace měny a pomalého růstu mezd zajistilo konkurenceschopné ceny ve vývozu. Nákladová konkurenční schopnost slovenské ekonomiky se zvýšila tak, že v současnosti jsou zde jednotkové pracovní náklady⁷ nejnižší v rámci středoevropských zemí a v rámci celé EU jsou nižší pouze v Bulharsku.

Zásadní změna výrobní struktury byla společným transformačním úkolem české i slovenské ekonomiky. Podařilo se ji provést až za vydatné pomoci zahraničních investorů, kteří přizpůsobili výrobu změnám zahraniční i domácí poptávky a pomohli nalézt nová odbytiště. V obou ekonomikách se přitom vytvořilo poněkud jednostranné zaměření na zpracovatelský průmysl, zejména na průmysl automobilový a elektrotechnický. Na Slovensku, kde působí již 3 zahraniční automobilky, činí celková kapacita výroby 850 tisíc vozů ročně, takže 1 automobil připadá na 6 obyvatel. V ČR je celková kapacita 900 tisíc vozů, tj. 1 vůz připadá na 11 obyvatel. Podíl služeb v obou republikách i nadále výrazně zaostává za vyspělými zeměmi.

Na Slovensku byl **boom přímých zahraničních investic** (PZI) v důsledku politického vývoje o něco zpožděn. V České republice činil čistý příliv PZI již koncem 90. let 6 až 10 % HDP. Na Slovensku bylo takto vysokých hodnot dosaženo až v současné dekádě, kdy roční průměr za roky 2000 až 2006 představoval necelých 7 % HDP.

⁵ Odhad vládních ekonomů před rozpadem ČSFR, vycházející z finančních toků ve veřejných rozpočtech, poskytl nepřilíš odlišné výsledky.

⁶ Údaj převzat z zprávy vládní komise 13 expertů, vedené Klausem von Dohnanyi z roku 2004 (viz Berg., S. et al.: Tabuzone Ost. Spiegel, 2004, č. 15, s. 24-41).

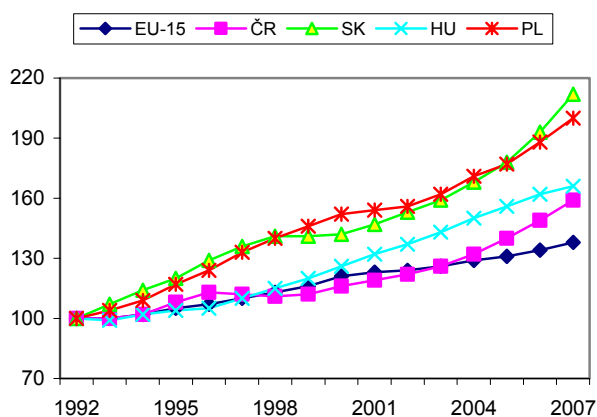
⁷ Měřeno jako průměrné pracovní náklady v eurech na jednotku HDP v reálném vyjádření (viz Kadeřábková, A. a kol.: Ročenka konkurenceschopnosti ČR, Praha, Linde 2007, s. 62).

Vývoj ekonomické úrovně po vstupu do EU

Vstup do EU, doprovázený kultivací institucionálního prostředí, ztraktivnil českou i slovenskou ekonomiku pro zahraniční kapitál a silně zrychlil ekonomický růst. Na Slovensku se mohutný příliv PZI projevuje zároveň s pozitivními účinky integračních procesů a s působením přijatých radikálních ekonomických reforem. Vzhledem k nižší výchozí ekonomické úrovni přebírání technologií z vyspělejších zemí implikuje rychlejší tempa dohánění.

Průměrná roční tempa růstu HDP se zrychlila z 2,9 % v letech 2000-2003 na 6,0 % v letech 2004-2007 v České republice a z 3,6 % na 7,6 % ve Slovenské republice. V rámci zemí VS-4 byl růst celkového HDP na Slovensku za posledních 15 let nejrychlejší. V České republice urychlení nastalo až po odeznění recese ve 2. polovině 90. let (viz obrázek 1).

Obrázek 1: Tempa růstu HDP v zemích VS-4 a v EU-15 v letech 1993-2007 (v % ze stálých cen, 1992 = 100)

Pramen: EUROSTAT, Structural Indicators, cit. 21. 2. 2008; rok 2007 s výjimkou Maďarska aktualizován podle předběžných odhadů národních statistických úřadů; vlastní výpočty.

Míra nezaměstnanosti na Slovensku je i při mimořádně rychlém tempu růstu HDP nejvyšší v rámci EU-27 (v roce 2007 se snížila z 18 až 19 % v letech 2001-2004 na 11 %). V České republice v roce 2007 nezaměstnanost poklesla výrazně pod průměr zemí EU (pod 6 %) a patří k nejnižším v rámci nových členských zemí. Vysoká nezaměstnanost na Slovensku je důvodem k pokračující silné pracovní migraci do České republiky. Robustní ekonomický růst, snižující mezeru v úrovni mezd, pravděpodobně v budoucnu zmírní tlak na odliv pracovních sil.

Předstih v tempech ekonomického růstu před průměrnými tempy v zemích EU se promítl do postupu reálné konvergence. Slovensko a ČR se v současné dekádě přibližují k ekonomické úrovni EU nejrychleji ze všech středoevropských nových členských zemí. Mezera k průměrné úrovni EU se mezi roky 2000 a 2007 zúžila v České republice o 13 a ve Slovenské republice o 17 procentních bodů.

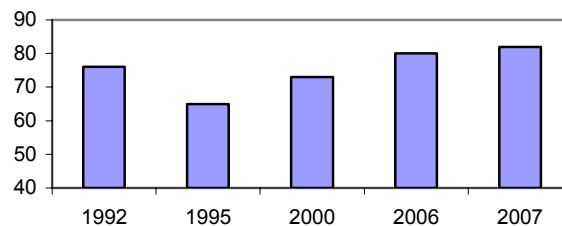
Ve vzájemné relaci se v první polovině 90. let úroveň Slovenska od ČR vzdalovala, poté se navracela k výchozí pozici a v současné dekádě dochází k urychlenému dohánění. V roce 2007 již Slovensko dosáhlo 82 % úrovně České republiky podle HDP na obyvatele v paritě kupní síly (viz tabulka 4 a obrázek 2).

Tabulka 4: HDP na obyvatele v ČR a SR

	1992	1995	2000	2006	2007 ²⁾
Tis. PPS (Kčs) ¹⁾					
ČR	76,7	10,8	13,0	18,6	20,2
SR	58,1	7,0	9,5	14,9	16,7
SR k ČR v %	76,0	65,0	73,0	80,0	82,0
V % k EU-27					
ČR	..	74,0	68,7	79,3	82,0
SR	..	47,9	50,3	63,6	67,6

Poznámka: ¹⁾ Běžné ceny a běžné parity. Rok 1992 v CSK, ostatní roky v PPS. ²⁾ Předběžný odhad. Pramen: ČSÚ: Statistické ročenky, různé ročníky; ČSÚ: Mezinárodní srovnání HDP ČR v rámci ECP 1993. Zprávy a rozbor, březen 1996; EUROSTAT, Structural Indicators, 15. 1. 2008; vlastní výpočty.

Obrázek 2: Vývoj HDP na obyv. v PPS na Slovensku v relaci k České republice v letech 1992-2007 (ČR = 100)¹⁾

Poznámka: ¹⁾ Běžné ceny a běžné parity. Rok 1992 v CSK, ostatní roky v PPS. Pramen: ČSÚ: Statistické ročenky, různé ročníky; ČSÚ: Mezinárodní srovnání HDP ČR v rámci ECP 1993. Zprávy a rozbor, březen 1996; EUROSTAT, Structural Indicators, 15. 2. 2008; vlastní výpočty.

Tabulka 5: Tempa růstu HDP a RHDD na obyvatele v letech 2001-2006 (roční průměry v %)

	HDP (p.c. %)	RHDD (p.c. %)	Rozdíl (p.b.)
Česká rep.	4,3	4,7	0,4
Slovensko	5,2	4,9	-0,3
EU-27	1,6	1,6	0,0

Pramen: EUROSTAT: National Accounts, Structural Indicators, 15. 1. 2008; ECFIN: Statistical Annex of European Economy. Autumn 2007, s. 30-31, 80-83; vlastní výpočty.

Do ekonomické úrovně se promítá **vývoj směnných relací** (poměru docilovaných cen ve vývozu a dovozu), které charakterizují úspěšnost obchodování s vnějším světem. Ve směnných relacích se odráží vývoj kvalitativních parametrů ekonomiky. V ČR se za uplynulých 15 let směnné relace zlepšily o 25 % a přispěly tak k přibližování ekonomické úrovně k zemím EU. V SR se naopak o 6 % zhoršily, což vyrovnávání ekonomické úrovně brzdilo. Reálný hrubý domácí důchod (RHDD), do něhož se promítá vývoj směnných relací, se v České republice vyvíjel rychleji než HDP, zatímco ve Slovenské republice tomu bylo naopak (viz tabulka 5).⁸

Nákladová konkurenceschopnost

Nízká mzdová úroveň je základem nákladové/cenové konkurenceschopnosti všech nových členských zemí. Slovensko však mezi nimi zvláště vyniká, neboť má

⁸ ČSÚ ukazatel RHDD v časové řadě publikuje, za většinu nových členských zemí však není k dispozici. Za účelem mezinárodního srovnání byl proveden propočít na základě podkladů z národních účtů, publikovaných EUROSTATem podle vzorce $RHDD = HDP + T$, kde T představuje vliv směnných relací, přičemž $T = (X - M)/P - (X/P_X - M/P_M)$, kde X = vývoz zboží a služeb, M = dovoz zboží a služeb, P_X = cenový deflátor vývozu, P_M = cenový deflátor dovozu, P = průměrný cenový deflátor salda vývozu a dovozu.

nejnižší nominální mzdy i pracovní náklady na osobu v rámci středoevropských nových členských zemí (měřeno v eurech). Česká republika má mzdy i celkové pracovní náklady na osobu zhruba o třetinu vyšší než Slovensko, podobná je situace v Maďarsku. Vzhledem k nevelkému rozdílu v produktivitě práce se podobným způsobem liší i jednotkové pracovní náklady (JPN), které jsou v České republice poloviční ve srovnání s průměrem zemí EU-27, zatímco na Slovensku dosahují v této relaci jen 37 % (viz tabulka 6).

Tabulka 6 : Produktivita práce a jednotkové pracovní náklady v EU-5, rok 2006 (EU-27=100)

	HDP/prac. (PPS) ¹⁾	Prac. nákl. na zam. (EUR) ²⁾	Agregátní JPN
Česká republika	70,7	35,2	50
Slovensko	71,7	26,2	37
Maďarsko	74,4	36,7	49
Polsko	60,9	27,5	45
Slovinsko	83,9	60,4	72

Pramen: ¹⁾ EUROSTAT: Structural Indicators, 15. 1. 2008; ²⁾ Gligorov, Podkaminer et al.: High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon. WIIW, *Research Reports*, 2006, č. 341, s. V; vlastní propočty.

Nízké jednotkové pracovní náklady na Slovensku tvoří základ jeho vysoké cenové konkurenceschopnosti v evropském rámci. Tento faktor je důležitější než ostatní, jimž bývá v analýzách věnována často větší pozornost (např. výše podnikových daní apod.). Produktivita práce Slovenska v roce 2006 již mírně přesáhla úroveň České republiky. Nižší ekonomická úroveň Slovenska je dána nižším pracovním využitím celkového počtu obyvatelstva. K tomu přispívá jak vyšší nezaměstnanost, tak i nižší míra ekonomické aktivity obyvatelstva v produktivním věku a též demografické složení (tj. vyšší počet obyvatelstva v neproduktivním věku, zejména dětí).

Nižší mzdy a celkové pracovní náklady na osobu než Slovensko mají v rámci EU-27 pouze Litva, Lotyšsko, Rumunsko a Bulharsko (počítáno v eurech nominálním kurzem). V relaci k těmto zemím má však Slovensko vyšší produktivitu práce, takže jednotkové pracovní náklady má (s výjimkou Bulharska) nejnižší v rámci celé EU-27. V důsledku nízkých jednotkových pracovních nákladů Slovensko získalo potřebnou konkurenceschopnost a dynamiku a stalo se mimořádně atraktivní pro příliv zahraničního kapitálu.

Dosud převažující **zdroje konkurenční výhody** v České republice, podobně jako ve Slovenské republice, jsou založeny na nízkých mzdových a celkových nákladech a na přejímání zahraničních technologií. Tyto předpoklady vedou k přílivu kapitálu, vyhledávajícího levnou pracovní sílu, a to jak z vyspělých zemí EU, tak i z ostatních světových regionů. Toto zaměření však není perspektivní. Ve srovnání s Ukrajinou nebo Čínou (ale i ve srovnání s nově přistoupičtím Bulharskem) jsou zde náklady poměrně vysoké,⁹ přičemž i rychle se rozvíjejí-

cí asijské země se posunují k vyšším etážím technologické náročnosti.

Srovnatelná cenová úroveň (CPL, comparative price level) je na Slovensku, podobně jako v Maďarsku a Polsku, blízko k relaci v ekonomické úrovni. Charakteristickým rysem české ekonomiky je stále přetrvávající velká odchylka cenové úrovně od ekonomické úrovně směrem dolů. V relaci k EU-15 dosahovala cenová úroveň v roce 2006 jen 57 % (při HDP na obyvatele v PPS 71 %), na Slovensku činila 53 % (při HDP na obyvatele v PPS 57 %). **Relace kurzu měn** v roce 2007 (82 CZK za 100 SKK) přesně odpovídá relaci v ekonomické úrovni (SR k ČR = 82 %).

Závěry a výzvy

Česká a slovenská ekonomika jsou si i nadále blízké a vzhledem k historickým vazbám nacházejí na volném trhu EU hojně příležitosti ke kooperaci. Rozdělení Československa nepřerušilo konvergenci ekonomické úrovně obou nástupnických zemí, i když slovenská ekonomika ztratila významný přísun zdrojů z ekonomicky vyspělejší části společného státu. Přizpůsobila se výrazným snížením relativní mzdové úrovně a hlubší depreciací měnového kurzu, takže se stala **nákladově vysoce konkurenceschopnou** v rámci EU. Díky průběžnému přizpůsobení k vlastním ekonomickým podmínkám nabyta na dynamice, po počátečním výkyvu začala rychle snižovat mezeru k průměrné ekonomické úrovni EU a úspěšně dohání úroveň ekonomiky české. Vcelku se za posledních 15 let od rozdělení společného státu zvýšil HDP v propočtu na obyvatele ve stálých cenách v České republice 1,6krát a ve Slovenské republice se zdvojnásobil.

Obě země si jsou navzájem významnými obchodními partnery s největším podílem na dovozu i vývozu po Německu. Dále probíhá intenzivní pohyb pracovních sil, který je vzhledem k rozdílné míře nezaměstnanosti téměř jednosměrný ze Slovenska do České republiky. Vzhledem k odlišným hospodářským politikám a odlišnému průběhu reformem lze těžit ze vzájemné výměny zkušeností.

Před oběma zeměmi stojí společná zásadní výzva do budoucna. S úspěšným přibližováním ekonomické úrovně k průměru zemí EU dochází k nevyhnutelnému vyčerpávání dosud převažujících zdrojů konkurenční výhody, založené na nižších nákladech a přejímání zahraničních technologií. Nezbytností se stává kvalitativní posun zdrojů konkurenceschopnosti, který by měl být zaměřen na rozvoj inovačních schopností a nabídku specifických výrobků a služeb vyšší kvality. Jinak nelze obstát v konkurenci ještě levnějších zemí, zejména Číny.

K takovému posunu existují dlouhodobé předpoklady v průmyslových tradicích i v kvalifikacích, technické zdatnosti a poměrně vysoké vzdělanosti obyvatelstva. Tyto předpoklady je však nutno přizpůsobit novým potřebám, vznikajícím ve znalostní ekonomice. Přejít od převážně nákladové konkurenceschopnosti, založené na nízkých mzdách, ke **kvalitativní konkurenceschopnosti**, uplatňované v technologicky náročnějších a sofistikovanějších výrobcích a službách, se neobejde bez zvýšení motivací k dalšímu vzdělávání a přizpůsobování kvalifikací a bez většího využití vlastních inovací.

země EU-5, avšak mnohem více zaostává v produktivitě práce, takže jeho JPN jsou vyšší než ve srovnávaných zemích.

⁹ V relaci k Rakousku činily nominální mzdy v kurzovém přepočtu v Číně jen 5 %, podobně tomu bylo na Ukrajině. V Bulharsku dosahovaly 7 % a v Rumunsku 12 %. Ve srovnání s těmito údaji byly české i slovenské mzdy vysoké, neboť jejich relace k Rakousku činila 27, resp. 19 %. JPN, počítané jako nominální pracovní náklady v kurzovém přepočtu, vztážené k HDP na pracovníka v PPS, lze odhadnout v relaci k EU-27 v Bulharsku na 33 % a v Rumunsku na 60 %. Rumunsko má sice nižší pracovní náklady na osobu než

Konference na podporu rozvoje inovací

V únoru a březnu 2008 se v Praze konaly dvě významné konference zaměřené na podporu rozvoje inovací v České republice. Příspěvek informuje o nejvýznamnějších poznatcích z jejich průběhu.

1. Inovace v podnikání

Sdružení TUESDAY Business Network a Technologické centrum Akademie věd ČR ve spolupráci s dalšími partnery uspořádaly 14. února 2008 v rámci nové platformy pro setkávání a sdílení informací a zkušeností nazvané Innovation Thursday první konferenci na téma **Inovace v podnikání**. Cílem těchto setkání, která budou pořádána opakovaně, je demonstrovat význam inovací a jejich působení na hospodářský rozvoj a priority státu a občanů, ukázat konkrétní případy inovačních start-upů, malých a středních podniků, stejně jako velkých nadnárodních korporací a akademických týmů a projektů. Setkávání zainteresovaných partnerů má přispět k výměně zkušeností mezi inovátory, investory a tvůrci prostředí a podpořit je v realizaci nápadů a uvádění výrobků na trh. Konference proběhla pod záštitou předsedy senátu Přemysla Sobotky. Zúčastnili se jí představitelé vlády České republiky, zástupci ministerstev, centrálních orgánů a dalších institucí, Akademie věd ČR, vysokých škol, velkých nadnárodních korporací i české podnikové sféry. Významné bylo zastoupení zahraničních odborníků, kteří prezentovali své zkušenosti týkající se rozvoje inovačního prostředí a podpory zejména malých a středních podniků při zvyšování jejich konkurenceschopnosti.

Přednesené příspěvky a následná panelová diskuse byly zaměřeny převážně na problematiku **vytváření a podpory inovačního prostředí**. Se svými názory na stav a možnosti řešení rozvoje inovačního prostředí v České republice vystoupili také účastníci z pléna. Diskutovány byly zejména otázky týkající se nutnosti změny přístupu k výuce žáků na všech stupních škol s cílem vytváření jejich kladného vztahu k VaV, problematika komerční spolupráce mezi státem financovanými výzkumnými pracovišti a podnikatelskou sférou, navazování těsnější spolupráce mezi vysokými školami a podniky, legislativní a administrativní překážky v inovačním procesu či problematika patentové ochrany. Např. Miroslav Janeček z Asociace výzkumných organizací spatřuje hlavní oblasti zaostávání ve způsobu výuky ve školách (zejména vysokých), které nepodněcují studenty k zájmu o vědu a výzkum. Studenti a absolventi jsou málo podnikaví, absolventů technických oborů je nedostatek a jejich uplatnění ve VaV je nízké. Projevuje se nedostatečná podpora malých a středních podniků, sklon k administrativnímu perfekcionismu, který brzdí iniciativu a snahu o rychlejší zavádění inovací do praxe. Nedostatečná je poptávka firem po výsledcích VaV. Problém představuje také převládající institucionální financování VaV, regionální disparita VaV, nevhodné hodnocení výsledků VaV a pomalý transfer výsledků VaV do praxe.

V rámci jednání ředitel Technologického centra Akademie věd ČR Karel Klusáček představil **Zelenou knihu** výzkumu, vývoje a inovací v České republice, která je souhrnným analytickým a koncepčním pohledem na stav výzkumu, vývoje a inovací v ČR a vytváří podklad pro odbornou diskusi na centrální a podnikové úrovni ke zlepšení současného neuspokojivého stavu v této oblasti. Výstupem tohoto procesu má být **Bílá kniha**, která bude formulovat opatření potřebná ke zvýšení konkurenceschopnosti ČR prostřednictvím intenzivního využívání znalostí získaných VaV. Zelená a Bílá kniha budou využity jako jeden z podkladů pro reformu systému výzkumu, vývoje a inovací v ČR připravovanou Radou

pro výzkum a vývoj, pro aktualizaci národních politik výzkumu, vývoje a inovací a pro další účely.

2. UK Innovation Partnerships

Britské velvyslanectví v Praze, UK Trade & Investment (Sectors Group – Science & Technology) a Science & Innovation Network britského Ministerstva zahraničí¹ ve spolupráci s Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR uspořádaly 10. března 2008 v Praze konferenci **UK Innovation Partnerships**, které se zúčastnilo patnáct představitelů britského sektoru inovací a zástupci tuzemských inovačních aktérů, zejména z akademického sektoru a zprostředkujících institucí. Poměrně nízká byla účast domácích firem. Cílem konference bylo představit britské inovační prostředí, poskytnout informace o inovačním prostředí v ČR a u pěti kulatých stolů zaměřených na vybrané oblasti inovačního systému diskutovat o konkrétních opatřeních v daných oblastech s důrazem na možnou spolupráci mezi českými a britskými subjekty.

Konferenci zahájila britská velvyslankyně v ČR Linda Duffield, jež zdůraznila pozornost, kterou britská vláda a jí řízené instituce věnují vytváření podmínek pro podporu a rozvoj inovací, zvyšování konkurenceschopnosti britských společností a dosahování nejlepších výsledků ve VaV. V další části konference byl prezentován **systém zajištění a podpory** inovačního procesu ve Spojeném království, ve kterém se angažují vládní i nevládní instituce, vysoké školy a výzkumné ústavy, nadnárodní společnosti i malé a střední podniky a podnikatelé. Pestrost všech těchto aktérů dobře dokumentuje grafické zobrazení v podobě tzv. inovačního stromu, který zahrnuje veškeré instituce zahrnuté do inovačního systému ve Spojeném království. Ten je považován za poměrně úspěšný, což je důsledkem řady opatření, která byla v posledních letech provedena. Inovační systém ve Spojeném království vykazuje určitá specifika spočívající ve velkém významu sektoru služeb v této zemi, čemuž je věnována značná pozornost v nastavení tamní inovační politiky. Ta se snaží rovněž reflektovat rostoucí význam kreativních odvětví (ve službách i zpracovatelském průmyslu), která podobně jako služby obecně vykazují odlišné charakteristiky inovačního procesu spočívající zejména v menším významu technických inovací. Kreativní odvětví jsou z hlediska podpůrných politik zajímavá také tím, že mezi významné zdroje jejich inovačních aktivit patří humanitní a umělecké obory.

Ve druhé části konference byly v rámci **kulatých stolů** diskutovány otázky týkající se vytváření sítí pro transfer znalostí, fyzické a organizační infrastruktury pro zajištění VaV, financování VaV, výzkumných pracovišť a významu zprostředkujících institucí. Pro tuzemské účastníky bylo přínosem seznámení se s jednotlivými opatřeními (a také nástrahami spojenými se správným nastavením těchto opatření a jejich zaváděním) v daných oblastech. Britští zástupci měli možnost dozvědět se o problémech, s nimiž se potýká ČR. Závěr z kulatých stolů byl takový, že mnohé problémy jsou v obou zemích společné, případně jde o problémy, s nimiž se Spojené království ještě nedávno také potýkalo. To vytváří dobrou příležitost pro možnou budoucí spolupráci aktérů z obou zemí. ČR se pak může poučit se z některých chyb, které Britové v inovační politice udělali.

¹ **UK Trade & Investment** je britská vládní organizace, která podporuje britské firmy obchodující se zahraničím a zahraniční firmy, které mají zájem o umístění ve Spojeném království. **Science & Innovation Network** podporuje a rozvíjí mezinárodní spolupráci ve vědách, inovacích a v nových technologiích.